

2014

ZAKLJUČNA NALOGA

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE
IN INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA
ZAPOSLOVANJE OSEB S PSIHOPATSKO
OSEBNOSTNO MOTNJO

MLAKAR

ŽIGA MLAKAR

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo
(Employment of persons with psychopathic personality disorder)

Ime in priimek: Žiga Mlakar
Študijski program: Biopsihologija
Mentor: doc. dr. Katarina Babnik
Somentor: dr. Bogdan Polajner

Koper, september 2014

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Žiga MLAKAR

Naslov zaključne naloge: Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo

Kraj: Koper

Leto: 2014

Število listov: 33 Število tabel: 1

Število referenc: 57

Mentor: doc. dr. Katarina Babnik

Somentor: dr. Bogdan Polajner

Ključne besede: psihopatija, korporativni, psihopat, zaposlitev. terapija

Izvleček:

Problem zaključne naloge je ali lahko iz pregleda lastnosti oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, lastnosti poklicev, kjer so take osebe pogostejše ter metod zdravljenja, nastopi strokovni zaključek, da bi lahko omenjene osebe ob predhodnem ali sočasnem zdravljenju, produktivno sodelovale v nekaterih poklicih. Tema, ki jo namerava naloga teoretično obdelati, je psihopatska osebnostna motnja, možnosti zaposlovanja oseb, s tako motnjo in potencialne možnosti zdravljenja. Zaključna naloga ima en cilj, in to je temeljito preučiti in znanstveno predstaviti vse tri aspekte problema.

Simptomi so antisocialno vedenje in agresija, a tudi socialna spretnost in karizma. Osebe z motnjo se nahajajo tako v zaporu, kakor tudi na vodilnih mestih velikih korporacij ter v politiki. Nekateri avtorji poudarjajo, da je takih oseb v današnjem svetu preveč, drugi pa, da jih je premalo. Namen zaključnega diplomskega dela je poiskati odgovor na vprašanje kako komplementarne so lastnosti določenih poklicev, z lastnostmi oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, ter odgovor na vprašanje, katere metode so trenutno najbolj uspešne v doseganju cilja ozdravitve psihopatske osebnostne motnje. Pred koncem pa sledi še analiza negativnih učinkov zaposlovanja oseb s psihopatsko osebnostno motnjo.

Avtor pride do zaključkov, da je do odkritja prave metode zdravljenja še daleč, da je psihopatska osebnostna motnja slabo raziskana, ter da dejstvo, da so določeni posamezniki bolj pogosti v nekaterih poklicih, še ne pomeni da bodo ti posamezniki dobri uslužbeneci. Pravzaprav je, glede na škodo, ki jo osebe s psihopatsko osebnostno motnjo povzročijo družbi in organizaciji, vprašljivo kako produktivni so zares lahko. Odgovor na problem zaključne naloge tako še ni mogoč, saj ni primernih metod zdravljenja, premalo se ve o psihopatski

Mlakar Ž. Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo.

Univerza na Primorskem, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije, 2014 III

osebnostni motnji, ali obsegu škode, ki ga lahko naredijo osebe s psihopatsko osebnostno motnjo na določenih poklicnih mestih.

Key words documentation

Name and SURNAME: Žiga MLAKAR

Title of the final project paper: Employment of persons with psychopathic personality disorder

Place: Koper, Slovenia

Year: 2014

Number of pages: 33 Number of tables: 1

Number of references: 57

Mentor: Assist. Prof. Katarina Babnik, PhD

Co-Mentor: Assist. Bogdan Polajner, PhD

Keywords: psychopathy, corporative, psychopath, employment, therapy

Abstract:

The problem of the final project is finding out, if one can arrive to the scientific conclusion that persons with psychopathic personality disorder, perhaps given proper treatment before or during, could be productive part of society, by comparing properties of psychopathic personality disorder and the properties of the professions, where said persons are more common.

Symptoms of the psychopathic personality disorder are antisocial behaviour and aggression, but also social skillfulness and charm. Persons with the disorder can be found in prisons, as well as leading positions of large multinational corporations and politics. Some authors are adamant that there are too many persons with psychopathic personality disorder already, whilst others wish for more. The purpose of this final project paper is to find the answer to the question how complementary are the properties of some professions, with the properties that are usually connected with psychopathic personality disorder, and also which methods are at the moment most successful in treating the disorder. What follows, is an analysis of negative side effects of employing persons with psychopathic personality disorder.

The author comes to the conclusions, that discovery of the proper treatment method is far off, that psychopathic personality disorder is poorly explored, as well as that the fact, that some professions have higher number of persons with said disorder, does not necessarily mean these persons will be good employees. In fact, considering the damage, that persons like that can inflict upon the company as well as society, their usefulness is put into question. Answering the problem of the final project paper therefore is not yet possible, as there are no adequately successful treatment methods, not enough is known about psychopathic personality

Mlakar Ž. Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo.

Univerza na Primorskem, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije, 2014 V

disorder, or the scale of the damage, caused by persons with psychopathic personality disorder on certain work positions.

ZAHVALA

Na prvem mestu bi se zahvalil mentorjema, doc. dr. Katarini Babnik, ter dr. Bogdanu Polajnerju, za neprimerljivo, in nikakor zaslužen mero potrpljenja in vztrajnosti, ter strokovne nasvete in opombe, ki so ,v originalu poljudnoznanstveno delo povzdignili na raven znanstvenega diplomskega dela.

Zahvalil bi se prav tako staršem, ki sta me podpirala, finančno in čustveno, v mojem cilju pridobitve biopsihološke izobrazbe. Ni bilo vedno lahko, a brez njiju to delo ne bi obstajalo.

Najbolj bi pa se zahvalil mojim posebnim prijateljem, ki so vsi po vrsti in brez izjeme neverjetni. So neusahljiv vir podpore, razumevanja, ter občasnih dram, brez katerih bi življenje bilo suhoparno. Njim, prijateljem, se zahvaljujem iz dna srca, za vsa leta druženja in toleriranja mojih napak. Brez njih bi bil drugačna oseba, in imajo zato morda še največje zasluge za obstoj tega diplomskega dela.

Majhen del zaslug za diplomsko delo pa mora konec koncev iti tudi viru moje inspiracije in glavnemu krivcu, da je naslov dela tak, kakršen je, filmu. Filmska umetnost, vsak dan mi pokažeš kak novi svet, in neutrudno širiš moja obzorja. Pomagala si mi izoblikovati mnenja, in poiskati cilj mojega življenja. Hvala za vse naučene življenjske lekcije, in hvala za navdih.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
1.1 Namen dela in raziskovalna vprašanja	2
2 PSIHOPATSKA OSEBNOSTNA MOTNJA.....	3
2. 1 Afektivni stil	3
2. 2 Življenjski stil.....	4
2. 3 Antisocialni stil.....	5
2. 4 Interpersonalni stil	6
2. 5 Drugo.....	6
3 ZAPOSLOVANJE IN DELO	7
3. 1 Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo	8
3. 2 Možni poklici.....	9
3. 3 Posledice zaposlovanja oseb s psihopatsko osebnostno motnjo.....	13
4 TERAPEVTSKI PRISTOPI	15
5 SKLEP	17
6 VIRI.....	19

KAZALO TABEL

Tabela 1: Poklici in pripadajoče lastnosti in sposobnosti, povzeto po O*NET.....	10
--	----

1 UVOD

Psihopatija je osebnostna motnja, katere glavne značilnosti so antisocialno vedenje, zmanjšana empatija in obžalovanje, ter obnašanje brez zadržkov. Eden najbolj pogosto citiranih strokovnjakov (Hare in Neumann, 2008) na temo psihopatije, ki je prav tako ustvaril test psihopatičnih lastnosti, PCL-R (Psychopathy Checklist- Revised), trdi, da psihopatija vključuje dvajset lastnosti. Umetni šarm, občutki večvrednosti, patološko laganje, in manipulativnost predstavljajo interpersonalni stil. Pomanjkanje obžalovanja, šibko čustvovanje, pomanjkanje empatije, in nezmožnost sprejemanja odgovornosti za lastna dejanja, so klasični znaki afektivnega stila. Potreba po stimulaciji, parazitski način življenja, pomanjkanje realističnih ciljev, impulzivnost, ter neodgovornost predstavljajo življenjski stil. Slab nadzor vedenja, zgodnji vedenjski problemi, mladostniško prestopništvo, kršenje pogojnega izpusta, ter kriminalna versatilnost spadajo v skupino antisocialnega stila. Pod neuvrščeni lastnostmi, pa najdemo še mnoga kratkotrajna razmerja s številnimi različnimi partnerji (Skeem, Polaschek, Patrick in Lilienfeld, 2011). Več avtorjev (Hare, 1994; Simon, 2013), vključno z ameriško preiskovalno agencijo FBI (Babiak, idr., 2012) osebe s psihopatsko osebnostno motnjo pogosto primerja s predatorji. FBI trdi, da je za pravilno razumevanje njihovega vedenja, potrebno na njih gledati kot na klasične predatorje. Vzroki za pojav psihopatične osebnostne motnje so bili najdeni tako v genih, kakor tudi v okolju, ter biokemičnih procesih. Ne vse, a določene lastnosti, večinoma take, ki se tičejo čustvovanja, so kar v 60% oseb genetsko prenesene (Skeem, Polaschek, Patrick, in Lilienfeld, 2011). Na področju genetskih vzrokov za psihopatsko osebnostno motnjo je prav tako pogosto omenjena monoaminska oksidaza A (MAO-A), katerega zmanjšana aktivnost naj bi vodila v povečano verjetnost za agresivno in antisocialno vedenje (Frazzetto idr., 2007). Med rizične faktorje okolja pa spadajo (Patrick, 2005): starši, obtoženi zločina, fizična zanemarjenost, nizka vpletenost očeta v vzgoji fanta, nizek prihodek družine, slab nadzor, trda disciplina, velika družina, delikventni brat ali sestra ter mlada ali depresivna mati. Psihopatska osebnostna motnja se pojavlja v približno 1% populacije, kar pomeni okoli 72,5 milijonov ljudi (Neumann in Hare, 2008). Pomemben podatek je prav tako, da je psihopatska osebnostna motnja neozdravljiva (Lee in Phil, 1999; Harris in Rice, 2006; Salekin, Worley in Grimes, 2010). Zdravil, ki bi zdravila pomanjkanje empatije, še nismo odkrili; osebe s psihopatsko osebnostno motnjo, ki so deležni pogovorne terapije, pa pogosto postanejo spretnejši v manipuliranju drugih, in bodo bolj verjetno ponovno kršili zakon (Harris in Rice, 2006). Kevin Dutton (2012) v svoji knjigi, *The Wisdom of Psychopaths: What Saints, Spies, and Serial Killers Can Teach Us About Success*, trdi, da so psihopati pogosti med ljudmi, ter da so celo bolj uspešni kakor „zdravi posamezniki. Dutton je objavil lestvico služb, kjer so psihopati bolj, ter manj pogosti. Na lestvici poklicev, ki privlačijo psihopate so se znašli ugledni in dobro plačani

poklici kot so direktor, odvetnik, prodajalec, kirurg, policist, duhovnik in drugi (Dutton, 2012). S pomočjo internetne baze poklicev O*NET, kjer so naloge delovnega mesta, tehnologije, ki jih posameznik pri delu uporablja, spretnosti in sposobnosti, ki jih delovno mesto zahteva, ter opis delovnega okolja, lahko poiščemo primerne zaposlitve. Najpomembnejše kategorije bi bile sposobnosti in spretnosti, zelo pomembno pa je biti pozoren na delovno okolje, saj osebe s psihopatološko motnjo slabo sodelujejo z drugimi, in so pogosto agresorji v „mobing“ delovnih situacijah (Jhatial, Jariko, Tahrani in Jam, 2013). Zaposlovanje takih oseb v večjih kolektivih, ali vodilnih položajih bi zelo verjetno vneslo v delovno okolje negativno moralo, poslabšalo vezi med kolektivom, in na dolgi rok škodovalo podjetju, tudi če bi bili kratkotrajni učinki mogoče pozitivni. Na področju zaposlovanja je znan koncept „korporativni psihopat“, ki se od Harejeve klasične definicije razlikuje po večjemu poudarku, ki ga daje na afektivne in interpersonalne lastnosti. Zaposleni, ki pridejo v stik z osebami s psihopatsko osebnostno motnjo, se pogosto znajdejo v situacijah, v katerih so so nadlegovani ali osramočeni. Hare je v intervjuju za Daily Mail omenil, da „kjerkoli je moč, prestiž in denar, tam jih (psihopate) boš našel“. Izdelal je prav tako posebno (korporativno) verzijo PCL-R testa, imenovano Business Scan 360, ki je tako poimenovana, saj vključuje evalvacije ljudi iz različnih socialnih skupin oseb, ki so v postopku testiranja (Dutton, 2004).

1.1 Namen dela in raziskovalna vprašanja

Zaključna diplomska naloga bo preučila širok spekter poklicev, od samo-zaposljivih, pa do družbeno-koristnih, in poskušala, s pomočjo modernih znanstvenih dognanj o psihopatski osebnostni motnji, oceniti komplementarnost lastnosti motnje z lastnostmi poklicev. Z namenom ustrezne uvedbe oseb s psihopatsko osebnostno motnjo v poklic in delovno okolje, bo zaključna naloga preučila, in zbrala na enem mestu tudi različne metode zdravljenja in/ali nadzora posameznih lastnosti oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, kot na primer: terapevtski pristop, kognitivna sposobnostna terapija, kognitivna vedenjska terapija, skupinska terapija, terapevtska skupnost, govorna terapija in medikacija, intenzivna supervizija, LSD terapija, in druge (Salekin, Worley in Grimes, 2010). Namen naloge bo v enaki meri predstaviti osebe s psihopatsko motnjo, delovna mesta, poklice, kjer pri delavcih občasno zasledimo določene osebnostne poteze, katere so značilne za osebnostno motene posameznike, ter terapevtske metode, ki pripomorejo k njihovi integraciji v delovno okolje. Glavna raziskovalna vprašanja zaključnega diplomskega dela so, kaj je psihopatska osebnostna motnja, v katerem poklicu se osebe s to osebnostno motnjo najpogosteje nahajajo in zakaj, ter kako ozdravljiva je ta motnja.

2 PSIHOPATSKA OSEBNOSTNA MOTNJA

Kevin Dutton v svoji knjigi *The Wisdom of Psychopaths: What Saints, Spies, and Serial Killers Can Teach Us About Success* (2012) opiše hipotetično situacijo nekako takole: „Zgodila se je smrt v družini. Očeta že dolgo ni več, sedaj pa je umrla še mati. Na njen pogreb pridejo vsi njeni znanci, vključno z njenima dvema odraslima hčerama. Ena od omenjenih hčer se na sedmini, po pogrebu, krasno ujame z moškim, ki je prav tako prišel na pogreb, a ni bil krvno povezan z materjo. Pogovarjata in družita se, proti koncu dneva pa skupaj zapustita sedmino, in preživita noč v objemu drug drugega pri njej doma. Dekletu se zdi to tista, prava, filmska ljubezen, a kaj ko o moškemu naslednji dan ni niti sledu. Dekle ni poznalo njegovega imena, nista si izmenjala kontaktnih informacij, in za seboj ni pustil ničesar, kar bi ji pomagalo ji ga najti. Čez nekaj časa je dekle umorilo sestro. Zakaj?“

Opisana hipotetična situacija naj bi predstavljala zelo osnoven, zelo grob test za psihopatijo. „Pravilen“ odgovor je: „umorila jo je v upanju, da bo moški prišel na sestrin pogreb“. Test preverja le eno izmed mnogih lastnosti, ki definirajo psihopatsko osebnostno motnjo. Iz zgodbe so razvidne tudi druge lastnosti oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, ki bojo izpostavljene tekom sledečega sklopa diplomske naloge. Prvi je take osebe izpostavil in poimenoval Cleckley leta 1941, trenutno prevladujoča definicija psihopatije pa izvira iz dela Roberta Hareja (Hare in Neumann, 2008a), in vključuje 20 lastnosti, ki so porazdeljene v 5 stilovov, te pa naprej v 3 kategorije.

2. 1 Afektivni stil

Empatija je zmožnost prepoznavanja in čutenja čustev ljudi okoli sebe. Blair (1994) je teoriziral, da je zmanjšan odziv na obrazne izraze, ki izražajo strah, posledica atipičnega nevrološkega delovanja. Dodatne raziskave (Blair idr., 2002) na otrocih s psihopatskimi nagnjenji so prav tako nakazovale v smer bionevroloških razlik v delovanju možganov. Modernejša raziskava (Meffert, Gazzola, Boer, Bartels in Keysers 2013) je prišla do ugotovitve, da imajo osebe s psihopatsko osebnostno motnjo možnost izbire med empatičnim ter apatičnim čutenjem, kar razloži kako so lahko istočasno očarljivi in hladnokrvni, ter vodi do zaključka, da imajo osebe s psihopatsko motnjo polno moč prepoznave čustev, lahko pa izbirajo če bojo ta čustva čutili (Baron-Cohen, 2011).

Naslednja lastnost, ki se, poleg pomanjkanja empatije, šteje pod afektivni stil, je pomanjkanje obžalovanja. Obžalovanje je čustvo, ki ga čuti posameznik po dejanju, ali nedejanju, ki vodi do posledic, ki jih posameznik vidi kot sramotne, škodljive, ali nasilne. Pomanjkanje tega čustva, obžalovanja, skupaj s pomanjkanjem občutka krivde ter strahu, naj bi bilo krivo za vrsto antisocialnih lastnosti, ki jih kažejo psihopatske osebe, saj preko teh čustev ponotranjimo socialno sprejemljive moralne in vedenjske norme (Maibom, 2005).

Psihopatska osebnostna motnja ne vpliva le na posamezne lastnosti, temveč tudi na sistem čustvovanja. Intenzivnejših in kompleksnejših čustev, kot so depresija, nervoza, strast, zvestoba, predanost, krivda, in veselje naj po besedah avtorjev ne bi imeli. Poznajo besede, in pomene ki jih predstavljajo, poznajo opise čustev, bolj spretni se lahko pretvarjajo, da čutijo, kažejo vse zunanje znake, a v možganih ne bo aktivnosti v predelih, ki so odgovorni za čustvovanje (Kiehl in Buckholtz, 2010). Imajo le osnovna čustva, ki na specifičen način vodijo njihova dejanja, kot na primer eden izmed oseb iz Harejeve raziskave iz leta 1993, ki je pozabil denarnico doma, in namesto da bi hodil celo pot nazaj, je raje vzel težak kos lesa, in oropal bližnjo bencinsko črpalko.

Neodgovornost je ena izmed lastnosti psihopatov. Najpogosteje se kaže v splošnem odnosu do stvari, oseb, in možnosti. So nezmožni konsistentnega delovnega vedenja, in ne sledijo finančnim obveznostim. Čeprav so poznani primeri, ko so osebe s psihopatsko osebnostno motnjo manipulirale bolnišnice in zdravnike, svojo svobodo hitro izgubijo zaradi lastnih dejanj (Maibom, 2005). Enako se zgodi v primeru šolanja. Osebe s to motnjo so znane po temu, da gredo „čez trupla“ za doseg nekega cilja, in si večinoma vsi želijo moč, vpliv, in uspeh, imajo redno težave s pridobivanjem primerne izobrazbe, saj to zahteva dolgotrajnejšo predanost (Maibom, 2005).

2. 2 Življenjski stil

Prva izmed lastnosti v kategoriji življenjski stil je potreba po stimulaciji (Babiak in Hare, 2006). Osebe s psihopatsko osebnostno motnjo se hitro začnejo dolgočasiti, kar vodi njihovo vedenje v iskanje vedno novih in vedno bolj vznemirljivih dražljajev. Raziskava (Kosson, Lopez, Weissman in Banich, 2007), je opazila izrazito nižjo kakovost pozornosti v skupini oseb s psihopatsko motnjo, kakor v kontrolni skupini. Z vidika praktične racionalnosti, lahko krajši razpon pozornosti povzroči vrsto težav, od opuščanja ciljev preden jih dosežejo, preko težav s koordinacijo več različnih sredstev, do težav s predvidevanjem posledic in njihovo kompatibilnostjo s ciljem (Maibom, 2005).

Impulzivnost je pogosto povezana z psihopatijo. Rezultati raziskave (Jones, in Paulhus, 2011) so pokazali, da se psihopatična osebnostna motnja najmočneje povezuje z disfunkcionalno vrsto impulzivnosti (za razliko od narcisizma, ki se povezuje s funkcionalno impulzivnostjo). Tako delitev impulzivnosti je prvi uvedel Dickman, v svojem članku leta 1990 (Jones in Paulhus, 2011). Impulzivnost je vedenje, ki ni vnaprej premišljeno, se zgodi glede na trenutne impulze, in ne vključuje premisleka o posledicah. Edina razlika med funkcionalno, ki jo kažejo osebe s narcisistično osebnostno motnjo, ter disfunkcionalno impulzivnostjo, ki jo kažejo osebe s psihopatsko motnjo, je v okoliščinah. Če se oseba hitro odloči, ko je po tem potreba, na primer če je pod pritiskom, potem je to funkcionalna impulzivnost. Če pa se

impulzivnega vedenja oseba posluhuje v situacijah, kjer pritiska ni, kjer čas ni faktor, a se odločitev vseeno zgodi brez potrebnega premisleka, pa je to disfunkcionalna impulzivnost.

Naslednja življenjska lastnost oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, je »parazitski« življenjski stil (Babiak in Hare, 2006). Ljudi vidijo kot sredstvo, nekaj kar lahko izkoristijo za lasten dobiček. To se kaže kot izrabljanje ljudi za finančno oporo dokler jim ljudje to dovolijo, izrazito enostranska prijateljstva, in splošno izkoriščanje. Brez težav prosijo, ali celo zahtevajo denarno in drugačno podporo od družine ali prijateljev. Normalno je, da se človek v težkih časih opre na ljudi, ki jih pozna, a osebe s to motnjo to počno tudi ko so same povsem sposobne skrbeti zase (Babiak in Hare, 2006).

Osebe s psihopatsko osebnostno motnjo pogosto nimajo realnih življenjskih ciljev (Babiak in Hare, 2006). To pomeni, da ciljev v življenju ali nimajo, ali pa so le-ti povsem nerealni. To se kaže v delovnem življenjepisu, ki bo pri osebi s psihopatsko motnjo zavzemal vrsto nepovezanih, naključno izbranih preteklih služb, ki bojo dopolnjene z izmišljenimi cilji in dosežki, ter ponarejenimi pohvalami (Babiak in Hare, 2006). Enako početje, lahko opazimo pri osebah, ki se ukvarjajo s kriminalom.

2. 3 Antisocialni stil

Lastnosti, ki so združene v kategorijo Antisocialnih lastnosti, so pogosto tarča terapij za zdravljenje psihopatije. Ta kategorija vključuje lastnosti kot so najstniška delikventnost in kriminalna raznolikost. Najstniška delikventnost pomeni, da imajo osebe težave z zakonom še pred dopolnitvijo starosti, pri kateri bi bili v domači državi sprejeti kot zakonsko odgovorni sami zase. DSM-III je uvedel kriterij za sestrsko motnjo, antisocialno osebnostno motnjo, ki je v očeh mnogih nadomeščala psihopatsko osebnostno motnjo, in dva izmed štirih potrebnih kriterijev za diagnozo sta, da je posameznik star več kot 18 let, ter da je imel težave s kršenjem zakona še pred 15. letom (Hare, Hart in Harpur, 1991). Kriminalna versatilnost pa se nanaša na število različnih vrst zločina, s katerimi se posameznik ukvarja.

Sklop težav, ki so ga očrtale že lastnosti potreba po stimulaciji, impulzivnost in neodgovornost predstavlja tudi dezinhibicija oziroma slab nadzor vedenja. S fMRI slikanjem so ugotovili, da je pri osebah s psihopatsko osebnostno motnjo, pogosto okvarjen paralimbični sistem, ki sodeluje pri nadzoru impulzov in vedenja (Kiehl, 2009). To vodi v vedenje, ki je pogosto prekinjeno s hitrimi in kratkimi izbruhi agresije. Hare (2012) trdi, da to niso izbruhi jeze, saj da jim manjka emocionalna intenzivnost. Hare omeni primer, ko se zapornik zaleti v drugega med malico, in zato drugi pretepe prvega. Ko konča, in čeprav se zaveda prihajajočih posledic, varnostnikov in samice, nadaljuje z obrokom, kot da se ni nič zgodilo. Kasneje se ne bo opravičeval, temveč bo trdil, da je on stopil v njegov prostor, ter da je storil, kar je moral.

2. 4 Interpersonalni stil

Predzadnja kategorija lastnosti psihopatske osebnostne motnje je *Interpersonalna kategorija*. Vsebuje lastnosti ponarejeni šarm, patološko laganje, manipulativnost in občutke večvrednosti. Osebe s to motnjo so socialno spretno. So zelo učinkovite v predstavljanju samega sebe v pozitivni luči, ljudem se pogosto zdijo všečni in karizmatični. Hare opiše izkušnjo, ki jo je imela sodelavka, ko je opravljala psihološki preizkus z osebo s psihopatsko osebnostno motnjo. Oseba, s katero je izvajala psihološki preizkus, je bila prijazna, ustrezljiva, znanstvenici je pogosto dajal komplimente. Čeprav je bila sodelavka naravno previdna, ter je vedela s kom dela, so njegove besede še vedno imele močan učinek nanjo, česar se je zavedla šele, ko je izstopila iz sobe (Hare, 1994). Take osebe imajo velikokrat narcističen pogled nase, in se vidijo kot večvredne v primerjavi z drugimi ljudmi. Vedejo se, kot da so edini, in upoštevajo le lastna pravila (Hare, 1994). Patološko laganje in manipulativnost nastopita pogosto skupaj. Osebam s psihopatsko motnjo ne predstavlja odkritje njihovih laži nobenega večjega problema, ne bodo postali zaskrbljeni ali prestrašeni. Če je taka oseba dobljena na laži, bo hladnokrvno poskušala vplesti resnico v svojo laž, z manipulacijo resnice ali pa spreminjanjem laži. Rezultat bodo nasprotujoče si trditve, ki bodo zmedle sogovornika. Primeri potrjujejo, da na laganje gledajo kot na spretnost, in so ponosni na to. Če je oseba vprašana o laganju bodo pogosto trdili, da so najboljši (Hare, 1994).

2. 5 Drugo

Za intimna razmerja oseb s psihoatsko osebnostno motnjo sta značilna kratkotrajnost in nezvestoba (Hare in Neumann, 2014). Teorija Harris, Rice, Hilton, Lalumiere in Quinseya (2007) trdi, da je tak način vedenja evolucijsko smislen, saj kratkotrajna razmerja, več hkratnih spolnih partnerjev, ter v teoriji omenjeno vsiljivo intimno vedenje predstavljajo vedenja, katerim je skupno to, da služijo širjenju lastnega genetskega zapisa.

3 ZAPOSLOVANJE IN DELO

V sledečem poglavju bomo predstavili že več kot 35 let star, a ponovno populariziran pojem „korporativnega psihopata“, kakor tudi poklice, ki jih privlačijo, ter razloge zakaj so v teh poklicnih smereh osebe s psihopatsko osebnostno motnjo bolj pogoste kakor v splošni populaciji. Pri tem se bomo posluževali svetovne internetne baze poklicev, poznane pod imenom O*NET (Mariani, 1999). O*NET je bil prvič na voljo javnosti leta 1998, ko so se združile številne privatne in javne organizacije, pod nadzorom ameriškega ministrstva za delo. Ustvarjen je bil kot nadomestilo za zastarel *Dictionary of Occupational Titles* (Mariani, 1999). O*NET vsebuje 974 različnih delovnih mest, vsako delovno mesto pa je opisano s šestimi kategorijami. Kategorija značilnosti delavca vključuje podkategorije sposobnosti, zanimanja (kjer baza O*NET uporablja „Holland kodo“, ki je teorija zaposlovanja, sestavljena iz šestih različnih tipov osebnosti, realističen, umetniški, socialni, poslovni, raziskovalni in konvencionalni) in delovne etike, kategorija zahteve delavca vključuje izobrazbo, znanje, osnovne spretnosti ter širše uporabne spretnosti, kategorija zahteve dela vključuje posplošene delovne aktivnosti, organizacijski kontekst, ter delovni kontekst. Značilnosti trga dela sestavljajo podkategorije trenutna in prihodnja zaposlitev, zahtevana izobrazba in plača. Izkušnjske potrebe vključujejo podnaslove trening, izkušnje ter licenciranje. Zadnja kategorija so informacije specifične za poklic, ki vključujejo poklicno znanje, poklicne spretnosti, naloge, zadolžitve ter orodja, stroji in oprema (Mariani, 1999).

S pomočjo O*NET baze, bomo poiskali definirajoče lastnosti ter značilnosti poklicev, izpostavljenih v knjigi *The Wisdom of Psychopaths: What Saints, Spies, and Serial Killers Can Teach Us About Success* (Dutton, 2012), ter jih primerjali z lastnostmi ter značilnostmi oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, ki jih poda Hare v svojem vprašalniku (Hare in Neumann, 2008a). Na koncu sklopa zaposlovanje in delo bomo pregledali mnenja strokovnjakov ter rezultate znanstvenih raziskav, ki se nanašajo na posledice, ki bi jih zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, lahko imele na podjetju ter družbi.

3. 1 Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo

Definicija pojma korporativni psihopat temelji na definiciji psihopatije po Colmanu (2001) iz knjige *A Dictionary of Psychology*. Psihopatija je opisana kot mentalna motnja, v grobem podobna antisocialni osebnostni motnji, a z večjim poudarkom na afektivnih in interpersonalnih lastnostih, kot so umetelen šarm, patološko laganje, egocentrizem in pomanjkanje obžalovanja in empatije. Od širše poznanih, kriminalno usmerjenih psihopatov, se razlikujejo po temu, da jih je težje diagnosticirati, saj ne trpijo za moteno percepcijo realnosti. Ostale lastnosti, ki prevladujejo, so karizmatičnost in navidezna normalnost, pretkanost in manipulativnost, pogled na vse ljudi okoli sebe kot na sredstvo za doseg lastnih ciljev.

Z namenom privabitve neinstitucionaliziranih oseb s psihopatsko osebnostno motnjo, je raziskovalka Widom leta 1977 objavila v javnem časopisu oglas za delovno mesto, ki je iskal sledeče lastnosti: šarmantnost, agresivnost, brezskrbnost, impulzivna neodgovornost, dobro upravljanje z ljudmi, ter skrb zase. Za ugotovitev osebnostnih lastnosti so uporabili MMPI vprašalnik, intervju, baterijo testov, ki je vključevala Eyscenkov osebnostni inventarij (EPI), in vprašalnice o empatiji, socializaciji in machiavellianizmu, ter dva eksperimenta, v prvem je bil cilj opazovanja odziv na zapoznelo gratifikacijo (npr. Standfordski marshmallow eksperiment, kjer so otroci izbirali med eno majhno nagrado takoj, ali dve majhni nagradi kasneje (Walter, Ebbesen in Raskoff-Zeiss, 1972) , drugi pa se je imenoval Porteus Maze Test (s svinčnikom se potuje po narisanem zemljevidu, kjer je potrebno najti izhod, in se ne sme iti dvakrat po isti poti; preverjali so impulzivnost in zmožnosti planiranja). 23 moških in 5 žensk je odgovorilo na oglas, stari so bili med 19 in 47 let, in vsi so kazali simptome psihopatske osebnostne motnje (Boddy, 2005).

Ronson (2011) povzame pogovor, ki ga je imel priznani strokovnjak Robert Hare z vodilno osebo v bančništvu o osebah s psihopatsko osebnostno motnjo v korporativnem okolju. Iz povzetega pogovora lahko sklepamo, da vodilni kadri v bančništvu namerno postavljajo na višje finančne položaje osebe, ki kažejo znake lastnosti psihopatske osebnostne motnje. Poleg že omenjenih lastnosti, ki se povezujejo s pojmom korporativnega psihopata (agresivnost, zbranost, trdoživost in karizma), se v korporativnem okolju kažejo tudi naslednje lastnosti (Crawford, 2012) psihopatske motnje: asertivnost, aktivnost, usmerjenost na pozitivne cilje in posledice, profesionalnost, hladnokrvost v času neuspeha, in racionalnost pod pritiskom. Avtor knjige *The Psychopathic Test*, Jon Ronson, celo trdi v članku revije Forbes, da je kapitalizem dejanska fizična manifestacija anomalije, znane pod imenom psihopatija (Bercovici, 2011).

3. 2 Možni poklici

Dutton je leta 2012 objavil knjigo z naslovom *The Wisdom of Psychopaths: What Saints, Spies, and Serial Killers can teach us about Success*. Opisal je lestvico desetih poklicev, kjer je verjetnost, da bo sodelavec imel psihopatsko osebnostno motnjo večja, ter lestvico desetih poklicev, kjer je ta verjetnost manjša. Na prvi lestvici so: državni uradnik, kuharski mojster, duhovnik, policist, novinar, kirurg, prodajalec, delo z mediji, odvetnik, ter povsem na vrhu direktor. Značilnosti nekaterih teh poklicev bomo povzeli po internetni bazi poklicev O*NET .

Tabela 1: Poklici in pripadajoče lastnosti in sposobnosti, povzeto po O*NET

POKLIC	Spretnosti	Sposobnosti
Duhovnik	Pomoč drugim, aktivno poslušanje, učenje drugih, socialna percepcija, kritično mišljenje, govor, pogajanje, prepričevanje, presojanje in odločanje	Verbalno in pisno izražanje, razumevanje in reševanje problemov, induktivno sklepanje, originalnost
Kuharski mojster	Nadzorovanje, koordinacija, govor, upravljanje s časom in ljudmi, socialna percepcija, aktivno poslušanje, kritično mišljenje, presojanje in odločanje, aktivno učenje	Verbalno razumevanje in izražanje, zaznavanje problemov, deduktivno delo z informacijami, induktivno sklepanje, fluidnost idej, natančnost
Policist	Aktivno poslušanje, kritično mišljenje, nadzorovanje, socialna percepcija, koordinacija, govor, pogajanje, prepričevanje, pomoč ljudem	Zaznavanje problemov, verbalno izražanje in razumevanje, deduktivno in induktivno sklepanje, selektivna pozornost, daljnovidnost, natančnost, hiter reakcijski odziv
kirurg	Aktivno poslušanje, reševanje kompleksnih problemov, kritično mišljenje, presojanje in odločanje, govor, aktivno	Zaznavanje problemov, deduktivno in induktivno sklepanje, ročne spretnosti, natančnost, selektivna

	učenje, nadzorovanje, pozornost znanost, socialna percepcija
Prodajalec	Aktivno poslušanje, Verbalno in pisno prepričevanje, govor, pomoč razumevanje in izražanje, ljudem, pogajanje, socialna natančnost, občutljivost za percepcija, koordinacija, probleme, deduktivno kritično mišljenje, sklepanje nadzorovanje
Odvetnik	Aktivno poslušanje, govor, Verbalno in pisno kritično mišljenje, bralno razumevanje in izražanje, razumevanje, reševanje deduktivno in induktivno kompleksnih problemov, mišljenje, zaznavanje presojanje in odločanje, problemov, razvrščanje pismenost, pogajanje, informacij. prepričevanje, aktivno učenje
Direktor	Reševanje kompleksnih Govorno in pisno problemov, presojanje in razumevanje in izražanje, odločanje, aktivno poslušanje, zaznavanje problemov, kritično mišljenje, bralno induktivno in deduktivno razumevanje, govor, sklepanje koordinacija, upravljanje s časom, sredstvi in ljudmi

Opombe: Poklici so izbrani glede na lestvico Kevina Duttona (Dutton, 2012)

Duhovnik mora biti socialno spreten, da hitro opazi reakcije pri sogovornikih, in prilagodi besede glede na odziv. Za osebe s psihopatsko osebnostno motnjo je značilno, da imajo močno razvito socialno percepcijo (Babiak, idr., 2012). O*NET prav tako trdi, da so za duhovnika potrebne sposobnosti tekočega govora, branja, in pisanja, prepričevanja, pogajanja, ustvarjanja in vzdrževanja razmerij. Karizmatične osebe, ki so naravno hladnokrvne, in se ne zlomijo pod pritiskom (Crawford, 2012), so primerne za dela, ki zahtevajo omenjene sposobnosti. Del duhovniškega dela, ki zahteva učenje, odločanje, in prepričevanje, poskrbi, da jim je ta služba privlačna, saj se nagibajo k moči in vplivu (Maibom, 2005). Težje pa bi osebe izkazovale značilnosti, kot so samonadzor, zanesljivost, skrb za druge, in splošno integriteto, ki so prav tako v bazi O*NET zapisane kot del duhovniškega poklica.

Kuharski mojster je poklic podoben direktorju podjetja. Kuharski mojster je vodja kolektiva visoko usposobljenih posameznikov, ki pogosto delujejo pod pritiskom. Za učinkovito delo je pomembna koordinacija, nadzor in manipulacija, tako delavcev, kot sredstev. Odpornost na stres, ki pride s to motnjo v obliki interpersonalnih in afektivnih lastnosti (Skeem, Polaschek, Patrick in Lilienfeld, 2011), lajša vsakodnevno delo pod stresnimi pogoji, in omogoča odločanje, neodvisno od časovne stiske. Delo kuharskega mojstra je relativno dobro plačano, in v svoji domeni je mojster najvišja avtoriteta, kar odgovarja osebam s psihopatsko motnjo. Pri poklicu se pričakuje lastnosti, kot so vztrajnost, vodstvene sposobnosti, odpornost na stres, fleksibilnost, a tudi sodelovanje, integriteto, samonadzor in zanesljivost torej lastnosti, ki zajemajo socialno, etično in moralno dimenzijo. Zahteva vztrajnost, vodstvene sposobnosti, odpornost na stres, in fleksibilnost, kar osebe z lastnostmi psihopatske osebnostne motnje pogosto izražajo, težje pa bi izkazovale drug sklop lastnosti, zahtevanih za ta poklic, zanesljivost, integriteta, sodelovanje, in samonadzor.

Lastnosti, ki so, med drugimi, v bazi poklicev O*NET opisane kot pomembne za opravljanje poklica policaja, so socialna spretnost, prepričevanje, pogajanje, koordinacija, nadziranje, delo z drugimi ljudmi, delo s sodelavci, natančnost, in selektivna pozornost. Osebe s psihopatsko osebnostno motnjo so dokazano socialno spretni, ter jih privlačijo položaji avtoritete (Boddy, 2011a), niso pa primerni za dela s sodelavci, saj je pri njih najmočnejši prvi vtis (Hare, 1994), ta le redkokdaj vztraja, saj se pogosto poslužujejo »mobbinga« (Boddy, 2011a). Prav tako niso najbolj natančni, njihova usmerjena pozornost pa jih naredi odlične vojaške pilote (Hare, 1993), a ne pomaga v civilnem življenju, ker hitro izgubijo zanimanje (Maibom, 2005).

Kirurgi pogosto delajo z neprijetnimi dražljaji. Osebe s psihopatsko osebnostno motnjo so lahko, po mnenju določenih avtorjev, nenavadno visoko odporne na podobe in vonjave, ki bi normalnim ljudem povzročale težave (Kieh in Buckholtz, 2010). Kirurg je pozoren na malenkosti, miren in hladnokrven ne glede na okoliščine, racionalen tudi kadar pod stresom, in dober vodja (McDonald in Orlick, 2005, po Wind in Rich, 1983). Z izjemo pozornosti na malenkosti, se vse ostale lastnosti najdejo pri osebah s psihopatsko motnjo. A študij za kirurga traja veliko dlje, kot študij za večino ostalih poklicev, osebe s psihopatsko osebnostno motnjo, pa imajo pogosto težave s pridobivanjem že osnovne izobrazbe (Hare, 1994).

Prodajalci v prvi vrsti delajo s strankami. Z vsako stranko preživijo malo časa, v katerem morajo v vzpostaviti povezavo, ugotoviti, kaj stranka išče, in jim to prodati. Za psihopatske osebe, ki so naravno izredno karizmatične na prvi vtis, so talentirani v branju ljudi, in so socialno agresivni, je to delo primerno. Vse lastnosti, ki spadajo pod interpersonalni in afektivni stil se da pozitivno uporabiti v okolju prodajalca. Manipulacija strank je sinonim za opravljanje prodaje, in čeprav je laganje neodobravano, to počne kar 63% trgovcev (Poulter, 2013). Na drugi strani, pri afektnih lastnostih, lahko pomanjkanje občutkov krivde in šibko čustvovanje brani prodajalca pred slabo vestjo, v primeru da bi bil prisiljen prodajati izdelke

z lažmi in manipulacijo, za to da obdrži službo. Znani so tudi primeri ko se podjetja z vsemi močmi upirajo prevzemanju odgovornosti (Barrera, 2013), za kar bi zanikanje odgovornosti oseb s psihopatsko motnjo lahko bilo koristno. Prav tako je to delo, kjer ni potrebno delati v ekipi, temveč lahko oseba prodaja kot samostojni podjetnik.

Odvetnik je poklic, ki koristi karizmo oseb s psihopatsko motnjo. Javno karizmatično nastopanje, pogajanja, retorično spretno mediiranje, sprejemanje strank in branjenje njihovega stališča, ne glede na lastne občutke. Patološko laganje je velika ovira, saj je zahtevana integriteta pomemben del poklica. Odvetnik je služba, kjer je ogromno pritiska, od njega je odvisno premoženje, svoboda, in v redkih primerih življenje strank. Zdravim ljudem bi to lahko predstavljalo grožnjo njihovemu mentalnemu stanju, osebe s psihopatsko osebnostno motnjo pa so že od samega začetka apatične, hladne.

Poklic, ki ga najpogosteje povezujejo s psihopatijo je prav direktor podjetja. Dutton (2012) omenja raziskavo iz leta 2005, ki je ugotovila, da so določene psihopatske lastnosti, večinoma iz interpersonalnega stila, bolj pogoste v poslovnem okolju kakor v zdravstvenih ustanovah. Ista raziskava je opazila korelacijo med plačo ter „prijaznostjo“ uslužbencev, in sicer osebe, ki so na testu prijaznosti dosegle podpovprečen rezultat, so v povprečju zaslužile kar 18% več kakor njihovi bolj prijazni kolegi. Druga raziskava (Babiak, Hare in Neumann, 2010), pa je izpostavila, da je v rangih višjega upravljanja, 3% oseb s psihopatsko osebnostno motnjo. To je za 2% več kakor je ocenjeno v splošni populaciji (Neumann in Hare, 2008b). V isti raziskavi so ugotovili korelacijo med psihopatskimi lastnostmi, ter karizmo, kakor tudi kreativnostjo, dobrim strateškim mišljenjem, ter odličnimi komunikacijskimi sposobnostmi. A čeprav, oziroma, prav zato, ker ima ta poklic največ vpliva, ter najbolj privlači tak tip oseb, je potrebno ravnati in zaposlovati prav tu pazljivo. Možne metode nadzora psihopatskih oseb na delovnem mestu so strukturirani intervjuji, ki so pozorni na razliko med odzivi na pretekle in hipotetične prihodnje izzive, intervjuji, ki bi vključevali uslužbence, ki so pod rangom mesta, za katerega intervjuvajo, saj so osebe s psihopatsko motnjo pogosto očarljive do višjih kadrov, a nesramne in agresivne do nižjih, škatla anonimnih pritožb je prav tako mogoč način zaznave psihopatskega vedenja na delovnem mestu, kakor tudi vzpostavljanje in spodbujanje močnih medoddelčnih odnosov, da se omeji sposobnost laganja in sejanja nemira na delovnem mestu (Langbert, 2010). Omenjene metode niso omejene na korporacijsko okolje, temveč so uporabne tudi v drugih poklicih, kjer se pogosto najde osebe s psihopatskimi lastnostmi.

Omenjeni poklici sicer niso zanesljiv odraz stanja oseb s psihopatsko osebnostno motnjo na trgu dela, saj je lestvico sestavil s pomočjo internetne ankete, kjer je imel minimalni vpliv nad okoljem anketiranca. Dutton pa prav tako odkrito podpira teorijo da je za obstoj družbe potrebnih 10x več takih oseb, tako da je tudi sam subjektiven. To je le približna ocena stanja, in omenjene lastnosti ne nastopajo v vsakem uslužbencu določenega poklica.

3. 3 Posledice zaposlovanja oseb s psihopatsko osebnostno motnjo

Dutton (2012) v svoji knjigi predstavi in podpira idejo, da je za uspešno delovanje družbe, potreben določen odstotek psihopatskih posameznikov. To je povsem v nasprotju s prevladujočim mnenjem stroke, ki večinoma trdi, da je stanje neozdravljivo, in da takim posameznikom ni druge pomoči kakor da se jih vključi v zdravstvene ustanove (Harris in Rice, 2006). Odstotek psihopatskih posameznikov, ki ga predlaga Dutton za delovanje družbe je 10x večji, kakor je odstotek oseb s to osebnostno motnjo danes. Iz Duttonovih navedb bi lahko sklepali, da psihopatske osebnostne motnje ne bi smeli več poskušati ozdraviti, temveč bi bilo potrebno psihopatske osebnostne lastnosti celo spodbujati. Medtem ko je racionalen um lahko koristen v poklicih kot so, v besedah Duttona, bombni metod, kirurg, in carinik, pa veliko strokovnjakov svari pred osebami s psihopatsko motnjo v poslovnem okolju (Boddy, Ladyshevsky, in Galvin, 2010, Babiak, in Hare, 2006, Wellons, 2012), ter kritizirajo Duttona, zaradi uporabe nepravilnih definicij psihopatske osebnostne motnje, zavajajočega citiranja ter prevladujočega populistično znanstvenega pristopa (Stout, 2012). Ocenjeno je, da psihopati stanejo današnjo družbo 250-400 milijard \$ letno samo v Ameriki (Kiehl, in Buckholtz, 2010) in to je brez upoštevanja teorije (Boddy, 2011b) ki trdi, da so tako imenovani „korporativni psihopati“ krivi za trenutno finančno krizo, v kateri se je znašel svet. V raziskavi istega avtorja (Boddy, 2010), a leto prej, je na 346 zaposlenih v korporacijah preverjal stanje CSR (Corporate Social Responsibility), stanje korporativne odgovornosti do družbe. Ugotovil je, da prisotnost „korporativnih psihopatov“ pomembno in negativno vpliva na prisotnost CSR. Ko so omenjene osebe na vodilnih položajih, se zaposleni redkeje strinjajo s trditvami da; korporacija opravlja delo na socialno zaželen (način, korporacija opravlja delo, na okolju prijazen način, organizacija opravlja delo, ki koristi lokalni okolici, ali da korporacija deluje odgovorno do zaposlenih. Prav tako, se v podjetjih, kjer so na vodilnih položajih „korporativni psihopati“, delavci ne počutijo primerno prepoznane za opravljanje dobrega dela, primerno nagrajene za svoj trud, ali da je njihovo delo cenjeno. Možne negativne posledice zaposlovanja psihopatske osebe so prav tako kontra-produktivno službeno vedenje, odsotnost, več menjavanja zaposlenih, težji delovni pogoji, izguba delničarskega zanimanja, in na koncu seveda tudi izguba ugleda kapitalizma (Boddy, 2011c). Pomemben podatek prav tako prihaja iz raziskave iz leta 2012, ki je poslala vprašalnik, temelječ na psihopatskih lastnostih, biografom ameriških predsednikov, z nalogo, naj vprašalnik rešijo v imenu subjekta, ki ga opisujejo. Rezultati so pokazali, da so psihopatske lastnosti relativno močno izražene pri nekaterih izmed predsednikov. Največ takih lastnosti sta pokazala John F. Kennedy ter Bill Clinton, takoj za njem je bil Andrew Jackson ter za njem Theodore Roosevelt. George W.

Mlakar Ž. Zaposlovanje oseb s psihopatsko osebnostno motnjo.

Univerza na Primorskem, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije, 2008 14

Bush, Ronald Reagan, ter Richard Nixon pa so vsi med prvimi desetimi (Lillienfeld, Waldman, Landfield, Rubenzer in Faschingbauer, 2012).

4 TERAPEVTSKI PRISTOPI

V sledečemu poglavju bo predstavljeno trenutno mnenje psihološke stroke glede uspešnosti zdravljenja psihopatske osebnostne motnje, ter terapije, ki so bile znanstveno preizkušene na skupinah ljudi s izraženimi psihopatskimi lastnostmi.

Pregled literature pokaže nasprotujoče si poglede znanstvene stroke na temo zdravljenja psihopatije. Raziskava v Angliji je pokazala, da je velik del od 500 anketiranih forenzičnih psihologov mnenja, da je psihopatska osebnostna motnja ozdravljiva, več kot dve tretjine pa jih je trdilo, da je motnja ozdravljiva, četudi oni sami ne poznajo primerne načina zdravljenja ((Tennent, Tennent, Prins, in Bedford, 1993). Harris in Rice (2006) pa sta, pri pregledu empiričnih najdb, ugotovila, da osebe s psihopatsko osebnostno motnjo, ki se udeležijo terapije s pogovorom, postanejo spretnejše v manipuliranju, in imajo večjo verjetnost za ponovitev kriminalne dejavnosti, kot tiste osebe, ki se terapije niso udeležile. Prav tako sta opazila trend, da kaznovanje in vedenjska modifikacija nimata učinka na osebe s psihopatsko osebnostno motnjo. Neučinkovitost zdravljenja sta omenila tudi Lee in Phil (1999). Ogloff, Wong in Greenwood (1990) so 108 moških zapornikov izpostavili psihoizobraževalni in terapevtski skupini. V primerjavi z osebami, ki niso imele te osebnostne motnje, so osebe z motnjo kazale manj motivacije, manj napredka pri zdravljenju, in so bile odpuščene v krajšem času.

Rice, Harris in Cormier (1992), so vzeli 146 prej že zdravljenih in 146 še nezdravljenih moških zapornikov, in jih postavili v terapevtske komune, kjer so si sami pomagali med sabo. Temu so dodali eksperimentalno rabo LSD droge in srečanja, kjer so bili vsi udeleženci skupine goli. Pregled z 10 letnim zamikom je pokazal, da je imel ta pristop ravno obraten učinek na osebe z psihopatsko osebnostno motnjo, v primerjavi z osebami brez motnje, saj so prvi kazali večjo dovzetnost za ponovno kriminalno dejavnost. Hitchcock (1994), je s pomočjo PCL-R lestvice iz širše populacije zapornikov izločil 40 moških, ki so na testu dosegli 30 ali več točk, ter 40 oseb, ki so dosegle rezultate pod 20 točk. Hitchcock je uporabil 24-tedensko kognitivno vedenjsko terapijo, rezultat katere je bil brez opazne spremembe tako za osebe z visokim rezultatom na PCL-R, kakor tudi osebe z nizkim rezultatom na PCL-R, kar nakazuje na nizko splošno učinkovitost izbrane metode, in ne na odpornost oseb s psihopatsko osebnostno motnjo na to metodo. Hughes, Hogue, Hollin in Champion (1997), so vzeli 9 moških ali ženskih psihiatrično zaprtih pacientov. Z njimi so sodelovali v visoko zavarovani psihiatrični ustanovi v Angliji, posluževali pa so se treh metod, vzpostavitev podpornega sistema, delo v skupini, ter individualna terapija in pomoč po potrebi. Ugotovili so, da višja kot je bila stopnja psihopatije, manjša je bila stopnja terapevtske učinkovitosti.

Richard, Casey, in Lucente (2003), so na 404 zaprtih ženskih uporabnicah drog preizkusili metodo modificirane terapevtske komune, z in brez hevrističnega bivanja. Višji rezultat na

PCL-R testu je koreliral z nizko dovzetnostjo za zdravljenje, ter nizkimi rezultati terapije. Skeem, Monahan in Mulvey (2002), so za vzorec vzeli 871 moških in 630 ženskih pacientov civilnih psihiatričnih ustanov. Za zdravljenje so uporabili kombinacijo verbalne terapije in uporabe drog. Njihov zaključek je bil, da prisotnost psihopatskih osebnostnih lastnosti ne vpliva na uspešnost zmanjševanja pogostosti nasilja. Van Stelle, Blumer in Moberg (2004), so v raziskavo sprejeli le 179 moških, ki so bili istočasno diagnosticirani z zlorabljanjem drog in še vsaj eno drugo mentalno motnjo. Le-te so naselili v terapevtsko komuno, kjer so bili deležni štirih dvomesečnih terapevtskih faz. Tisti, ki so dokončali terapijo (25%), so kazali šibkejšo stopnjo psihopatskih lastnosti, kar so raziskovalci sklepali glede na nižje rezultate na PCL-SV, kakor pred terapijo. Morrissey, Mooney, Hogue, Lindsay in Taylor (2007), so vzeli 72 moških zapornikov z intelektualnimi pomanjkljivostmi. Analiza rezultatov je pokazala, da so zaporniki brez psihopatske osebnostne motnje bolje napredovali, kakor tisti z osebnostno motnjo. Olver in Wong (2009), sta vzela 150 moških spolnih prestopnikov, in jih izpostavila *Clearwater programu za spolne prestopnike*, ki sestoji iz visoko intenzivnega režima intervencij za prestopnike s srednjim do visokim tveganjem za ponovno kršenje zakona. Glede na rezultate, so sklepali, da, s pravilno razpostavljenimi intervencijami, lahko zaporniki z visokim rezultatom na PCL-R testu vztrajajo v terapiji, in pokažejo znake terapevtskega izboljšanja, ter zmanjšajo ponovljivost spolnih in nasilnih napadov.

Obetavne rezultate je dobila metoda, ki jo je razvil Michael Caldwell v *Mendota Juvenile treatment center*, ki temelji na podiranju kroga upora in posledičnega kaznovanja, ki mu ponovno sledi upor, s pozitivno spodbudo. Tako imenovana *Dekompresijska metoda* je pokazala impresivne rezultate, saj je za 34% zmanjšala recidivizem, za 50% zmanjšala verjetnost za ukvarjanje z nasilnim zločinom, ter v primerjavi s kontrolno skupino popolnoma izničila umore, v 4 letih po terapiji. Metoda je še mlada, in nezadostno preizkušena, a obeta veliko.

5 SKLEP

Ker glavne psihološke organizacije, ameriška APA ter evropska EFPA ne priznavajo psihopatske osebnostne motnje kot samostojne motnje je malo del, ki znanstveno obravnavajo psihopatsko osebnostno motnjo, kakor tudi raziskav, ki bi se poglobljeno znanstveno ukvarjale s to tematiko, zato pregled ni popoln. Pogosto pa si dela tudi nasprotujejo v trditvah, zato ne moremo podati zanesljivih in veljavnih zaključkov.

Pri pregledu psihopatske osebnostne motnje smo temeljito predstavili in bolje spoznali problematiko in se seznanili z mnenji in ugotovitvami vodilnih strokovnjakov na temu področju.

Spoznali smo družbeni problem, ki neposredno vpliva na vsaj 72 milijonov ljudi po celem svetu, in posredno milijone, ki so prizadeti s strani oseb s psihopatsko osebnostno motnjo.

Pri pregledu poklicev smo opazili, da so osebe s psihopatsko osebnostno motnjo pogosteje v poklicih, ki zahtevajo verbalno spretnost, socialno percepcijo ter pogajanje in prepričevanje. Ocenjuje se, da družbo stanejo med 250 in 400 \$ milijonov, brez vštete škode, ki jo povzročijo na delovnem mestu, le stroški družbe za zaporne stroške. Ocenjuje se, da za vsakih 10.000\$, vloženih v razvijanje dekompresijske metode, državi prihrani 70.000\$, kolikor stane zaprtje 34% takih posameznikov (Kiehl in Buckholtz, 2010, str. 29). V gospodarstvu, konkretno višji upravi, je vsak 33 posameznik oseba s psihopatskimi nagnjenji. Ti posamezniki zaslužijo v povprečju 18% več kot normalni posamezniki, a v podjetje vnašajo nesrečo, agresijo, razprtije in »mobbing«. Tako taki posamezniki stanejo podjetja milijone, čeprav dobro opravljajo svoje delo, vsaj kratkotrajno. Taki posamezniki obstajajo, so del družbe in del gospodarstva.

Pri pregledu metod zdravljenja smo opazili, da se večina metod po uspešnosti gibljejo med slabo uspešnimi ter povprečno uspešnimi. Daljša obdobja zdravljenja, z minimalno sedmimi seansami, so pokazala negativni vpliv na pogostost nasilnosti, če se poleg tega uporabi še psihotropične droge (Skeem, Monahan, in Mulvey, 2002). Bivalna terapevtska skupnost, s štirimi dva meseca dolgimi terapevtskimi fazami, je znižala vrednosti psihopatije na PCL-SV dvojno diagnosticiranih uporabnikov drog in z drugimi mentalnimi boleznimi, pri 25% oseb ki so dokončale zdravljenje (Van Stelle, Blumer in Moberg, 2004). Pravilno odmerjene terapevtske intervencije so bile uspešne v nižanju verjetnosti za ponovno nasilnost (Olver in Wong, 2009). Dekompresijska metoda je prav tako obetavna, saj zniža recidivizem ter verjetnost za ponovno kršenje zakona. Znanstveno dokazano uspešna metoda za zdravljenje psihopatske osebnostne motnje še ne obstaja, zato so potrebne nadaljnje raziskave.

Na koncu pridemo do ugotovitve, da problem, v našem času, še nima odgovora, ali rešitve. Do uporabnega znanstvenega zaključka ni mogoče priti, saj je psihopatska osebnostna motnja zaradi nepriznavanja večjih psiholoških organizacij še neprimerno raziskana. Iz samega dejstva, da so osebe s psihopatskimi osebnostnimi lastnostmi pogostejše v nekaterih poklicih,

prav tako ne moremo z zadovoljivo verjetnostjo sklepati, da so ti poklici zares primerni za, ali komplementarni vsem osebam s psihopatsko osebnostno motnjo. Večje ujemanje bi morda lahko dosegli z učinkovitimi metodami zdravljenja, a le-te v času pisanja tega dela še niso zadostno raziskane.

6 VIRI

American Psychiatric Association. (1994). *DSM-IV-TR; Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Arlington, VA: American Psychiatric Press.

Babiak, P., Hare, R. D. in Neumann, C. S. (2010). Corporate Psychopathy: Talking the Walk. *Behavioral Sciences and the Law*, 28 (2), 174-193.

Babiak, P. in Hare, R. D. (2006). *Snakes in Suits; When Psychopaths go to Work*. New York, NY: Harper Collins Publishers Inc.

Babiak, P., Hancock, J., Logan, M., Meloy-Reid, J., O'Toole, E. M., Porter, S. in Woodworth, M. (2012). Psychopathy. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 81 (7), 3-18.

Barrera, D. (2013). Insurance Company tries to avoid responsibility for office fire deaths. Pridobljeno avgusta 2014, na <http://barreralawfirm.com/beta/insurance-company-avoid-responsibility-office-fire-deaths/>

Baron Cohen, S. (2011), *Zero Degrees of Empathy; A New Theory of Human Cruelty*. UK: Penguin Books Limited.

Blair, R. J. R., Mitchell, D. G. V., Richell, R. A., Kelly, S., Leonard, A., Newman, C. in Scott, S. K. (2002). Turning a deaf ear to fear: Impaired Recognition of Vocal Affect in Psychopathic Individuals. *Journal of Abnormal Psychology*, 111 (4), 682-686.

Basham, B. (2011). Beware Corporate Psychopaths – they are still occupying positions of power. *The Independent*. Povzeto maja 2014 z <http://www.independent.co.uk/news/business/comment/brian-basham-beware-corporate-psychopaths--they-are-still-occupying-positions-of-power-6282502.html>

Bercovici J. (2011). Why (Some) Psychopaths Make Great CEOs. *Forbes*. Povzeto avgusta 2014 z <http://www.forbes.com/sites/jeffbercovici/2011/06/14/why-some-psychopaths-make-great-ceos/>

Blair, R. J. R. (1994). A Cognitive Developmental Approach to Morality: investigating the psychopath. *Cognition*, 57, 1-29.

Boddy, R. C. (2005). The Implications of Corporate Psychopaths for Business and Society: An Initial Examination and a Call to Arms, *AJBBS*, 1 (2), 30-40.

Boddy, R. C., Ladyshevsky, R. K. in Galvin, P. (2010). The Influence of Corporate Psychopaths on Corporate Social Responsibility and Organizational Commitment to Employees. *Journal of Business Ethics*, 79, 1-19.

Boddy, R. C. (2011a). Corporate Psychopaths. Bullying and Unfair Supervision in the Workplace. *Journal of Business Ethics*. 100, 367-379.

Boddy, R. C. (2011b). The Corporate Psychopaths Theory of the Global Financial Crisis. *Journal of Business Ethics*, 102, 255-259.

Boddy, R. C. (2011c) *Corporate Psychopaths: Organisational Destroyer*. UK: Palgrave Macmillan.

Cleckley, H. (1988). *The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify some Issues about the so-called psychopathic personality*. Augusta: William a Dolan.

Colman A. M. (ed.) (2001). *A Dictionary of Psychology*. Oxford: Oxford University Press.

Crawford, A. (2012). The Pros to being a Psychopath. *Smithsonian.com*, Povzeto maja 2014 z <http://www.smithsonianmag.com/science-nature/the-pros-to-being-a-psychopath-96723962/?no-ist>

Dutton, K. (2012). *The Wisdom of Psychopaths: What Saints, Spies, and Serial Killers Can Teach Us About Success*. New York City: Farrar, Straus and Giroux

Frazzetto, G., Lorenzo Di, G., Carola, V., Proietti L., Sokolowska, E., Sirucasano, A., Gross, C., in Troisi, A. (2007). Early Trauma and Increased Risk for Physical Agression during Adulthood: The Moderating Role of MAOA Genotype. *PloS ONE* 2(5), 486

Hare, R. D. (1993). *Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us*. New York, NY: Simon & Schuster.

Hare, R. D. (1994). The Charming Psychopath. *Psychology Today*. Povzeto junija 2014 z <http://www.psychologytoday.com/articles/199401/charming-psychopath>

Hare, R. D. in Neumann, S. C. (2008a). Psychopathy as a Clinical and Empirical Construct. *Annual review of Clinical Psychology*, 217 (4), 219-220.

Hare R. D., Hart, S. D. in Harpur, T. J. (1991). Psychopathy and the DSM-IV Criteria for Antisocial personality Disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 100 (3). 391-398

Harris, G. T. in Rice, M. E. (2006). "Treatment of Psychopathy: A Review of Empirical Findings". V C. J. Patrick (ur.), *Handbook of psychopathy* (555–572). New York: Guilford Press.

Harris, G. T., Rice, M. E., Hilton, Z. N., Lalumiere, L. M., Qunsey, V. L. (2007). Coercive and precocious sexuality as a fundamental aspect of psychopathy. *Journal of Personality Disorders*, 21 (1), 1-27

Hitchcock, G. D. (1995). *The efficacy of cognitive group therapy with incarcerated psychopaths*. Fresno: California School of Professional Psychology.

Hughes, G., Hogue, T., Hollin, C. in Champion, H. (1997). First-stage evaluation of a treatment programme for personality disordered offenders. *Journal of Forensic Psychiatry*, 8, 515-527.

Jones, N. D. in Paulhus D. L. (2011). The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51, 679-683.

Kiehl, A. K. in Buckholtz, J. W. (2010). Inside the Mind of a Psychopath. *Scientific American Mind*, 21, 22-29.

Kiehl, A. K. (2009). A cognitive neuroscience perspective on psychopathy: Evidence for paralimbic system dysfunction. *Psychiatry Research*. 142 (2), 107-128

Kosson, D. S., Lopez, M., Weissman, D. H. in Banich, M. T. (2007). Interhemispheric Integration in Psychopathic Offenders, *Neuropsychology*, 21 (1), 82-93.

Langbert, M. B. (2010). Managing Psychopathic Employees. *Cornell HR Review*.

Lee, H. J. in Phil, M. (1999). The Treatment of Psychopathic and Antisocial Personality Disorders: A Review. *London: Risk Assessment Management and Audit Systems*, 1-33.

Lillienfeld, S.O., Waldman, I. D., Landfield, K., Watts., A. L., Rubenzer, S., in Faschingbauer, T. R. (2012). Fearless dominance and the US Presidency: Implications of Psychopathic Personality Traits for successful and unsuccessful political leadership. *Journal of Personality and Social Psychology*. 103 (3). 489-505.

Maibom, H. L. (2005). Moral Unreason: The Case of Psychopathy. *Mind and Language*, 20 (2), 237-257.

Mariani, M. (1999). Replace with a database: O*NET replaces the Dictionary of Occupational Titles. *Occupational Outlook Quarterly*, 202, 3-9

McDonald, J. in Orlick, T. (2005). Excellence in Surgery: Psychological Considerations. *Zone of Excellence*. Povzeto junija 2014 z <http://www.zoneofexcellence.ca/free/surgery.html>

Meffert, H., Gazzola, V., den Boer, J. A., Bartels, A. A. J. in Keyesers, C., (2013). Reduced spontaneous but relatively normal deliberate vicarious representations in psychopathy. *Brain*, 136 (8), 2550-2562.

Moorisey, C., Mooney, P., Hogue, T. E., Lindsay, W. R. in Taylor, J. L. (2007). Predictive validity of the PCL-R for offenders with intellectual disability in a high security hospital: Treatment Progress. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 32, 125-133.

Neumann, S. C. in Hare, R. D. (2008b). Psychopathic Traits in Large Community Sample: Links to Violence, Alcoholism, and Intelligence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 76 (5), 899.

Ogloff, J. R. P., Wong, S. in Greenwood, A. (1990). Treating criminal psychopaths in a therapeutic community program. *Behavioral Sciences and Law*. 8, 181-190.

Olver, M. E. in Wong, S. C. (2009). Therapeutic responses of psychopathic sexual offenders: Treatment attrition, therapeutic change, and long-term recidivism. *Journal of Consulting and*

Clinical Psychology, 77, 328-336.

Poulter, S. (2013). Salesmen who hide their ignorance: Two thirds admit lying about products. *Daily Mail*. Povzeto junija 2014 z <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2385176/Salesmen-hide-ignorance-Two-thirds-admit-lying-products.html>

Rice, M. E., Harris, G. T. in Cormier, C. (1992). Evaluation of maximum security therapeutic community for psychopaths and other mentally disordered offenders. *Law and human behavior*, 16, 399-412.

Richards, H. J., Casey, J. O. in Lucente, S. W. (2003). Psychopathy and treatment response in incarcerated female substance abusers. *Criminal Justice and Behavior*, 30, 251-276.

Salekin, R. T., Worley, C., Grimes, R. D., (2010). Treatment of Psychopathy: A Review and Brief Introduction to the Mental Model Approach for Psychopathy. *Behavioral Sciences and the Law*. 235-239

Simon, G. (2013). Predators Among Us: The Psychopaths. *Dealing with manipulative people*. Povzeto 2014 z <http://www.manipulative-people.com/predators-among-us-the-psychopaths/>

Skeem, J. L., Polaschek, D. L. L., Patrick, C. J., Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic Personality: Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy. *Psychological Science in the Public Interest*, 21 (3), 95-162.

Skeem, J. L., Monahan, J. in Mulvey, E. P. (2002). Psychopathy, treatment involvement, and subsequent violence among civil psychiatric patients. *Law and Human Behavior*, 26, 577-603.

Stout, M. (2012). In Praise of Empty Souls-Can We Learn From Psychopaths? *New Republic*. Povzeto Septembra 2014 z <http://www.newrepublic.com/book/review/wisdom-of-psychopaths-kevin-dutton>

Tennent, G., Tennent, D., Prins, H., in Bedford, A. (1993). Is Psychopathic Disorder a Treatable Condition? *Medicine, Science and the Law*, 33, 63-66.

Van Stelle, K. R., Blumer, C. in Moberg, P. (2004). Treatment retention of dually diagnosed offenders in an institutional therapeutic community. *Behavioral Sciences and the Law*, 22, 585-597.

Walter, M., Ebbesen, E. B. in Raskoff-Zeiss, A. (1972). Cognitive and attentional mechanisms in delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21 (2), 204-218.

Wellons, S. (2012). The Devil in the Boardroom: Corporate Psychopaths and their Impact on Business. *PURE Insights*, 1 (1), 40-45.

Widom, C. S. (1977). A Methodology for Studying Noninstitutionalized Psychopaths. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45 (4), 674-683.